

VERSENYKÉRDÉSEK A VILLAMOSENERGIA-SZEKTORBAN

GAZDASÁGI VERSENYHIVATAL, BUDAPEST

2002. OKTÓBER

A szabályozás áttekintése

1. Az utóbbi idők villamosenergia piacát érintő legjelentősebb szabályozásbeli változását a villamosenergiáról szóló 2001. évi CX. törvény decemberi elfogadása jelentette. A törvény és a kapcsolódó kormányrendeletek összhangba hozzák a magyar szabályozást az EU villamosenergia-piaci direktívájával, és megszabják a piac fokozatos megnyitását a verseny előtt. A piacnyitás több lépésben valósul meg, és átmenetileg két különböző rendszer működik majd egymás mellett: a közüzemi és a versenyző piac. Az érdemi piacnyitás tervezett dátuma 2003. január 1.-e, és mivel a szabályozási környezet kialakítása még folyamatban van, még vannak bizonytalanságok azzal kapcsolatban, hogyan is fog ez működni.

2. Az iparági szerkezetet tekintve oligopólium található az erőművi és az elosztói piacon, míg az átvitelben monopólium van. Az állami tulajdon aránya a hat éve kezdődött privatizációs folyamat révén mára lecsökkent. Az erőművek jelentős része (több mint 60%-a) és a szolgáltatók (distribution) elsősorban többsége (90%) külföldi tulajdonosok kezébe került, míg az átvitel teljes egészében a magyar állam tulajdonában maradt. A teljes villamosenergia-iparba befektetett tőke 47,55%-a van hazai (állami és magán), 51,97%-a pedig külföldi befektetők kezében.¹

3. Az iparág szerkezetét alapvetően a piacnyitást megelőző privatizáció határozta meg. A privatizációs törvény megpróbálta figyelembe venni a versenypolitika szempontjait is, amennyiben például megtiltotta, hogy ugyanazok a tulajdonosi csoportok kettőnél több szolgáltatóban szerezzenek tulajdont.

4. A villamosenergia Magyarország teljes energiafogyasztásából 10,8%-ot tesz ki. A teljes erőművi kapacitás 2000-ben 35 506 GWh volt. Öreg erőművek külföldieknek történő értékesítése, pontosabban az ezt követően a befektetők által végrehajtott reorganizáció révén 1998-2000-ben három új erőmű (Csepel, Újpest és Debrecen) jelent meg a piacon.

¹ A fennmaradó részt a nem jegyzett tőke jelenti.

5. 2002 az utolsó év, amikor az egyvásárlós (monopszonisztikus) piacmodell határozza meg a piaci szereplők kapcsolatait. Ekkor játszik utoljára megkerülhetetlen szerepet az MVM (Magyar Villamos Művek), mint az egyetlen nagykereskedelemmel ill. importtal foglalkozó cég. Ezt követően többé nem lesz kénytelen minden szereplő az MVM-től venni az áramot, és az MVM-mel kötött szerződés alapján áramot vásárolni.

6. A villamosenergia-termelés alapvetően (35-40%) nukleáris fűtőanyagokra épül, ezen kívül földgázt, kőolajat és szenet használnak még áramtermelésre. A zöld energia szerepe csekély, csupán minimális vízerőművi termelésről beszélhetünk.

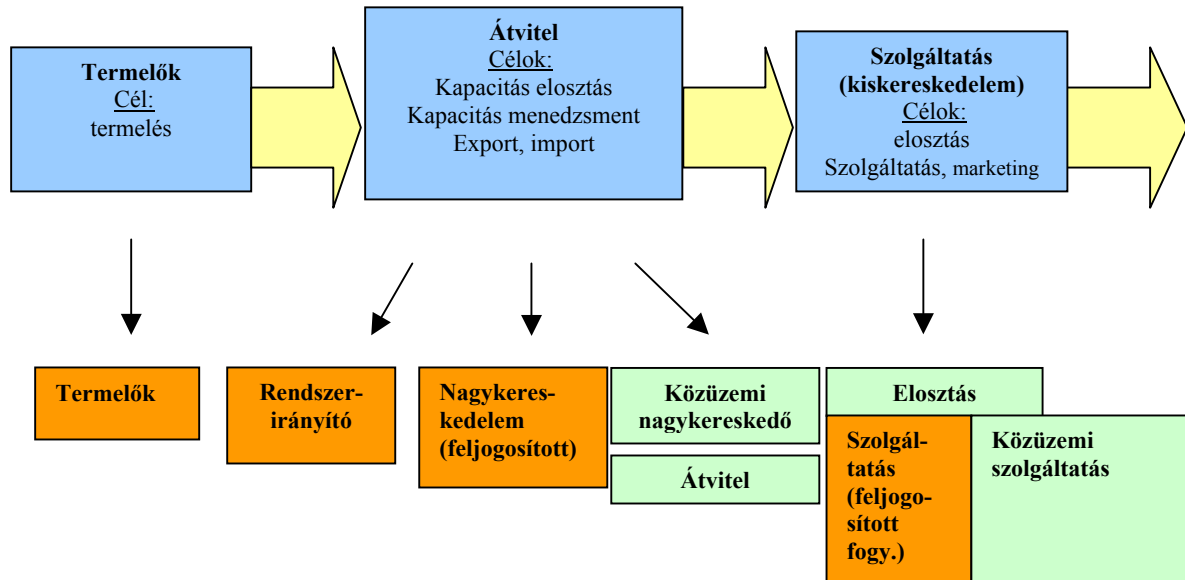
7. Magyarországnak regionális tranzitország lehet a régióban, különösen az észak-dél relációt tekintve. 2000-ben a 6469,9 GWh import és a 3023 GWh-t kitevő villamosenergia export egyenlegeként 3439,9 GWh-t tett ki a nettó import, ez a teljes magyar fogyasztás 10%-a. Árambehozatalra elsősorban Szlovákiából és Ukrajnából került sor, az exportált áram legfontosabb felvevőpiacai pedig Horvátország, Ausztria és Jugoszlávia volt. Fontos megjegyezni, hogy az elsődleges (primer) energiahordozók (uránérc, földgáz, kőolaj) tekintetében Magyarország importfüggősége nagyon magas.

8. Nincsen olyan hatályos környezetvédelmi szabályozás, amely korlátozná az erőművi kapacitás növelését illetve a vezetékhálózat kiépítését (avagy előírná ezek csökkentését). A szektort érintő környezetvédelmi előírások az EU-hoz való csatlakozási folyamat során kerültek előtérbe. Az új villamosenergia törvény a megújuló vagy a hulladékból nyert energia előállításának jutalmazására bevezette a zöld bizonyítványok rendszerét.

9. A 2003. január 1.-ei piacnyitás előtt további részletszabályok elfogadására van szükség. A legfontosabb jogszabályok (a villamosenergia törvény és a kormányhatározatok többsége) már elkészültek, de bizonytalanság van a piacnyitás mikéntjét illetően. A törvény lehetővé teszi a feljogosított nagyfogyasztóknak (ők adják a fogyasztás 30-35%-át), hogy a liberalizált piacról és ne feltétlenül az MVM mint közüzemi nagykereskedő által kiszolgált közszolgáltatási piacról elégítsék ki áramszükségletüket. Elképzelhető új intézmények létrejötte is – például a törvény lehetővé teszi, hogy a versenyzői piac szereplői áramtőzsdét hozzanak létre.

10. Habár 2002. végéig még nem kerül sor a piacnyításra, de az ebben érdekeltek, különösen az erőművek és a reménybeli nagykereskedők, már megkezdték a szükséges előkészületeket. Az alábbi ábra bemutatja, hogy milyen változásokra kerül sor a villamosenergia-szektorban. Az ábra összeköti a ma is működő egyvásárlós modellt az 96/92/EC EU-direktíva előírásai hatására módosított rendszerrel. A közüzemi szolgáltató MVM ugyanakkor továbbra is felelős lesz a közüzemben maradó ellátásáért, amelyet importból és a saját, valamint a független erőművekkel (AES, RWE, EDF) kötött hosszú távú szerződések alapján beszerzett villamosenergia révén elégít majd ki.

Változások a magyar villamosenergia ágazatban:

11. A kialakított piaci modell azonban a piacnyitás után is fenntartja az MVM vezető szerepét (amit az erőművi piacon betöltött súlya (33%), valamint a független erőművekkel kötött hosszú távú szerződése is valószínűsítene), és ez mérsékelheti a jövőbeli verseny intenzitását. A szabályozás legnagyobb eredménye, hogy csökkenti az MVM vertikálisan integrált átviteli (beleértve ebbe a rendszerirányítást) – erőművi portfólióját. Ennek szellemében kötelezték az MVM-et arra, hogy rendszerirányító tevékenységét egy független, 2001. február 1.-étől a Gazdasági és Közlekedési Minisztérium által felügyelt társaságba (MAVIR Rt.) válassza le. Az új villamosenergia törvény további ajánlásokat fogalmazott meg például az erőművi működés és a közüzemi piacon nyújtott nagykereskedelmi tevékenység szétválasztására. Az MVM az áramszolgáltatókban nem rendelkezik részesedéssel.

12. Vessünk egy pillantást a villamosenergia ágazat tőkeszerkezetére:

A különböző tőketulajdonosok szerepe (2001)

<i>Tulajdonos</i>	<i>Erőművek</i>	<i>Átvitel</i>	<i>Elosztás</i>	<i>Villamosenergia szektor</i>
Állam	5,85	99,87	0,09	39,89
Önkormányzatok	0,26	0,11	3,81	1,67
Egyéb magyar befektetők	59,21	0,02	8,65	5,99
Összesen magyar	65,32	100,00	12,55	47,55
Német befektetők	6,64	0,00	58,90	26,49
Francia befektetők	4,47	0,00	16,79	8,91
Belga befektetők	8,75	0,00	0,00	4,63
USA-befektetők	11,32	0,00	1,39	6,53
Egyéb külföldi befektetők	0,02	0,00	9,67	5,41
Összesen külföldi	31,20	0,00	86,75	51,97
Egyéb	3,48	0,00	0,70	0,48
Összesen	100,00	100,00	100,00	100,00

Forrás: Magyar Energia Hivatal, Éves Jelentés 2001, p.37.

13. A magyar villamosenergia-piac az erőművi és az elosztási (áramszolgáltatási) oldalon is meglehetősen koncentrált. A C_6^2 koncentrációs index 2000-ben 80% felett volt, és mindössze négy vállalatcsoport volt jelen ebben a piaci szegmensben: az MVM (33%), a Tractebel (25%), az AES (15%) és az RWE (10%). Az RWE-nek az áramszolgáltatásban is vannak érdekeltségei. Hat regionális áramszolgáltató saját ellátási területén, az általa birtokolt infrastruktúra felhasználásával osztja el és szolgáltatja a villamosenergiát. Három nagyobb vállalatcsoport kezében koncentrálódik a teljes magyarországi áramszolgáltatás: az E.on és az RWE árbevétel alapján a piac 77%-át birtokolja, és rajtuk kívül még az EDF számít jelentős szereplőnek. A feljogosított fogyasztók lényegében kivétel nélkül (95%) az RWE és az E.on által kiszolgált területen helyezkednek el.

14. A felügyeleti hatóságot érintő jogszabályok 2001. decemberi változása kiszélesítette a MEH (Magyar Energia Hivatal) hatáskörét, bővítette jogosítványait, és növelte autonómiáját. Ennek eredményeképpen a hivatal elnökét a miniszterelnök nevezi ki hat évre, és az elnök évente beszámol a Parlamentnek. A törvény lényeges jogosítványokat adott az energiaszektorban a hivatalnak a működési engedélyek kiadásában, az engedélyesek által benyújtott panaszok kivizsgálásában és az ezzel kapcsolatos döntéshozatalban, valamint a hálózathoz való hozzáférés általános elveinek kidolgozásában.

15. A MEH ezeken túl betekinthez az engedélyezéssel kapcsolatos tevékenységeket érintő, akár üzleti titkot is tartalmazó dokumentumokba, másolatokat is készíthet róluk illetve kivonatolhatja őket. Jogában áll rendszeresen és esetenként is információt kérni az engedéllyel rendelkezőktől. Az új energiatörvény értelmében miniszteri hatáskörbe tartozik az iparág szabályozott árainak megállapítása, de gyakorlatilag a felügyeleti hatóság készíti elő, számítja ki ezeket az árakat. A MEH néhány új

² A hat legnagyobb vállalat együttes piaci részesedését mutatja meg; ide tartozik a Paksi Atomerőmű, a Vértesi Erőmű, az MVM gázturbinái, a Dunamenti Erőmű, a Tiszai Erőmű és a Mátrai Erőmű.

feladatot is kapott, mint az iparágat érintő kérdésekben a fogyasztók védelme, zöld jogosítványok kibocsátása és a szektort érintő összefonódások tekintetében különleges ellenőrző tevékenység folytatása.

16. Mint az Európai Unióhoz csatlakozó ország, Magyarország biztosította a villamosenergia direktívának (96/92/EC) való megfelelést. Ennek szellemében hozta létre az új villamosenergia törvény a független rendszerirányítót (MAVIR), tiltotta meg a hálózatokhoz való hozzáférésben alkalmazott diszkriminációt, leválasztást írt elő a villamosenergia-ipari és az egyéb tevékenységek között, szabályozta a harmadik felek hozzáférését, és elindította a fokozatos piacnyitási folyamatot. Az EU direktívánál a magyar szabályozás továbbment, amennyiben előírta, hogy bizonyos tevékenységeket egymástól leválasztott vállalatokban szabad csak végezni (közüzemi szolgáltatás vs. közüzemi nagykereskedelem).

17. A MEH javaslatára néhány speciális szabály is a törvény része lett. A törvény előírja, hogy az EU-hoz való csatlakozást megelőzően bizonyos küszöbértékeket vegyenek figyelembe a villamosenergia-ipari összefonódások megítélésénél. Ezek a tilalmas küszöbértékek a villamosenergia-szektor újraintegrálódásának megakadályozását célozzák. A MEH azért látja indokoltnak az ilyen előzetes (*ex-ante*) szabályozást, mert a villamosenergia-piacca kapcsolatos empirikus, tapasztalati adatok hiánya miatt a liberalizáció kezdeti szakaszában nagyon nehézkesnek bizonyulhat egy-egy koncentráció hátrányos hatásainak a versenyjog szokásos sztenderjeit kielégítő bizonyítása. A Gazdasági Versenyhivatal ennél árnyaltabban viszonyult a kérdéshez, álláspontja szerint a szabályozás ezen előírása³ túl merev ahhoz, hogy a versenyt elősegítse, de végül a GVH átmenetileg elfogadta ezt a megoldást.

A piaci hatalmat befolyásoló tényezők

Piacszerkezet

18. Az erőművi szektor kevésbé tűnik problémásnak a piacnyitás szempontjából. Habár az MVM 33%-os részesedéssel rendelkezik ezen a piacon, beleértve a Paksi Atomerőművet, amely az MVM erőművi tulajdonának jelentős százalékát adja. A MEH több szakértője szerint az atomerőművet érintő egyedi szabályozás megakadályozza, hogy az MVM kijátssza vezető szerepét. Mások – például (az AES tulajdonában lévő) Tiszai Erőmű elnöke – ugyanakkor kevésbé bíznak az MVM liberalizációt követő magatartásával kapcsolatban. Ők úgy vélik, az MVM hosszú távú szerződéseire építve keményen védheti érdekeit.

³ Az alábbi előírások korlátozzák az összefonódásokat:

- Senki sem irányíthat többet mint a hazai villamosenergia-termelés 30%-a
- Senki sem irányíthat három áramszolgáltatónál avagy a hazai áramszolgáltatás 50%-nál többet
- Senki sem irányíthat a hazai villamosenergiatermelésből 15%-ot többet, ha az áramszolgáltatásban a részesedése meghaladja a 15%-ot – és megfordítva.

19. Azért, hogy ilyen probléma ne merüljön fel, a szabályozás lehetővé teszi ezeknek a szerződéseknek a fokozatos leépítését, ugyanis újratárgyalhatóvá teszi őket a feljogosított fogyasztók által a versenypiacról beszerzendő kapacitásigény mértékében –növelve ezáltal a piaci erők szerepét. Ennek eredményeképpen, ha a feljogosított fogyasztók úgy döntenek hogy kilépnek a közüzemi piacról, akkor az ott emiatt felszabadult energiakínálatot aukcióra bocsátják.

20. Az erőművek sokféle energiahordozót használnak egyébként. A nukleáris fűtőanyag szerepe kiemelkedő ugyan, de a kapacitások fennmaradó 60%-a pedig szénre és szénhidrogénekre épül.

Elsődleges energiahordozók felhasználása a villamosenergia iparban (2000)

<i>Fűtőanyag</i>	<i>Villamosenergia-termelés</i>		<i>Hőszolgáltatás</i>		<i>Összesen</i>	
	<i>PJ</i>	<i>%</i>	<i>PJ</i>	<i>%</i>	<i>PJ</i>	<i>%</i>
Nukleáris	151,2	44,3	0,7	1,5	151,9	39,3
Földgáz	50,6	14,8	26,4	57,8	77,0	19,9
Kőolaj	39,7	11,7	3,4	7,4	43,1	11,1
Szén	99,5	29,2	15,2	33,3	114,7	29,7
Összesen	341,0	100,0	45,7	100,0	386,7	100,0

Forrás: MVM Közleményei, 2001 júl., vol. XXXVIII., nr.2, p.20.

21. A különböző energiahordozók valódi költségszerkezetére csupán a villamosenergia-árakról szóló minisztériumi rendeletből (55/1996 (XII. 20) IKIM) következtethetünk. Mivel a liberalizációs folyamat még nem zárult le, az egyvásárlós modell továbbra is érvényesül. Ebben a rendszerben minden erőműnek saját szabályozott ára van, amely technikailag egy ársapkát jelent. A szabályozott árak alapvetően két költségrészből tevődnek össze: a kapacitásdíjból és az energiadíjból. Az atomerőmű magas állandó költséggel (kapacitásdíj) dolgozik, ugyanakkor változó költsége (energiadíj) messze a legalacsonyabb – ezért és néhány további technikai tényező miatt a Paksi Atomerőmű szerepe elsődleges a fogyasztói igények kielégítésében. Néhány széntüzelésű erőműnek elég jó költségszerkezete van ahhoz, hogy versenyezhesen a szénhidrogén-alapú erőművekkel (pl. a lignitalapú Mátra I-II Erőmű).

22. Jelenleg egyetlen villamos energia nagykereskedő gondoskodik az áram elosztásáról. Verseny hiányában az import szerepét is nehéz megítélni. Az energiaimport legfontosabb forrása Szlovákia, ez a szlovák-magyar összekapcsolódási pont magas kapacitáskihasználtságában is megmutatkozik. Bizonyos fokú importfüggőség létezik, de a kihasználatlan szlovák erőművi kapacitások mennyisége és magyar villamosenergia rendszer technikai felépítése elégségesnek tűnik ahhoz, hogy a megnyitott piacon biztosítsa a versenyt. Érdekesebb, hogy Magyarország erősen függ a FÁK országokból származó elsődleges energiahordozók behozatalától, így a kormányzat a (Horvátországban, Rijekában végződő) Adria kőolajvezeték kétirányúvá tételével lépéseket tett az energiaforrások diverzifikációja irányába.

23. A piac valamely időtávra, vagy a kereslet valamely szintjére vonatkoztatott koncentrációja nem elemezhető nem versenypiaci körülmények között. A MEH később kialakítandó monitoring

rendszerének lesz a feladata, hogy elemezze a kereslet koncentrációjának változását. A GVH-nak nincsenek eszközei arra, hogy részt vegyen ebben a speciális munkában. Az új szabályozási rendszerben a GVH továbbra is a MEH partnere, különösen ha a bejelentést tevő MEH a GVH rendelkezésére bocsátja az előbb említett monitoring erőfőlnyit biztosító elemzéseit.

24. A piacnak van néhány vertikálisan integrált szereplője (például az MVM vagy az RWE), ám az új energiatörvény számukra is kötelezővé tette a bizonyos tevékenységek jogi és számviteli elválasztását. A hálózati engedélyeseknek a jogi leválasztást írták elő, de van néhány kivétel. Így az átviteli szolgáltatási engedéllyel rendelkező vállalat közüzemi nagykereskedelmi tevékenységet illetve az elosztási engedéllyel rendelkező vállalat közüzemi szolgáltatást számviteli leválasztás mellett is végezhet. A rendszerirányító és az áramtőzsdét működtető vállalat ugyanakkor nem folytathat semmilyen más, engedélyköteles tevékenységet.

25. A felügyeleti hatóság felelős a törvény betartatásáért, és a hálózatokhoz való diszkriminációmentes hozzáférésért. A MEH feladata minden ezzel kapcsolatos visszaélés kivizsgálása, és a panasz beérkezésétől számított nyolc napon belül kell határozatát nyilvánosságra hoznia. Ez az egyetlen komoly szankciója a hálózatokhoz való hozzáférés szabadságával kapcsolatos visszaéléseknek.

26. Az új szabályozás csupán egy leválasztást írt elő: az MVM-et arra kötelezte, hogy a rendszerirányító MAVIR Rt. -ben birtokolt irányítói szerepét szüntesse meg. A MAVIR-t ezentúl közvetlenül a Gazdálkodási és Közlekedési Minisztérium fogja felügyelni. Az állami tulajdon átcsoportosításával az MVM csoport és a rendszerirányító tevékenységének leválasztását kívánják elérni, s ettől remélték a szabadpiac diszkriminációmentes működését is. A MAVIR szabályozásából adódóan a majdani független rendszerirányítónak (Independent System Operator, ISO) nem lesznek átviteli (Transmission System Operator, TSO) jogosítványai. A távvezetékek továbbra is az MVM-nél maradnak, de a MAVIR Rt. egymaga fog dönteni a közüzemi vezetékhálózat bővítésével kapcsolatban.

Szűk keresztmetszetek és az átviteli hálózatok árazása

27. A piacnyitás előtt nehéz előre jelezni, hogy milyen tartalékhoz kötődő problémák várhatóak az átviteli hálózaton. Néhány tisztviselő úgy gondolja, a belföldi átviteli hálózaton versenykörülmények között (sem) lesznek szűk keresztmetszetek. Az egyetlen kivétel a Szlovákia és Magyarország közötti határkapacitás lehet. Ha a szlovák villamosenergia-árak alacsonyok, és vannak exportra felhasználható kapacitásai, akkor a kapcsolaton keletkező "dugónak" jelentős hatása lehet a Szlovákiából ilyen körülmények között is áramot importálni képes vállalkozás piaci hatalmára. A nemzetközi kereskedelem méréséért felelős MAVIR Rt. feladata, hogy (ekkor is) figyelje a hálózat diszkriminációmentes használatát.

28. Jelenleg az átvitel ára nem különül el az többi költségelemtől, a villamosenergia-ár részét képezi. 2003. január 1.-től az egész ország területén azonos árat állapítanak meg, amelyet csak a különböző feszültségi szintek mentén diverzifikálnak. Megfelelően. Ha ez a díjszabás hatékonytalannak bizonyul, a rendszert felülvizsgálják, és regionális díjrendszereket hoznak létre.

29. Mivel még piacnyitás előtt vagyunk, és nem kötelező áramtőzsdét létrehozni, nincsenek jelen a piacon célzottan a piaci mozgások kockázatát kezelni képes derivatívok, és ugyanezért nincsenek jelen a piacon a piaci hatalmat előidézni képes pénzügyi átviteli jogok.

30. A gazdasági rendszerváltás során nem volt napirenden új erőművek létrehozása. Úgy tűnik, a külföldi befektetők inkább tartózkodtak a zöldmezős erőműépítéstől, és általában a már meglévő üzemek reorganizációját és az elavult technológiák cseréjét tartották célravezetőnek. Néhány esetben a gázvezetékekhez illetve egyéb eszközökhöz való hozzáférés játszott kulcsszerepet. A vállalati stratégiákra a kormányzati beavatkozás is hatott, amennyiben támogatta a kisebb kogenerációk létrehozását, és kötelezte a hálózatüzemeltetőket az ily módon megtermelt áram átvételére.

31. Az új villamosenergia törvény véget vet a domináns állami vállalat importmonopóliumának, de a feljogosított fogyasztók gyakorlatilag csak fogyasztásuk 50%-át vásárolhatják meg importból – hogy a hazai erőművek némi felkészülési időt kapjanak a piac teljes liberalizációja előtt.

32. Más importkorlátozó intézkedéseket is bevezetnek, így például az olyan importra, amely nem felel meg bizonyos környezetvédelmi kívánalmaknak. Még most sem világos, hogy fog működni a külkereskedelem piaca a következő években, milyen szerephez jutnak a független importőrök, milyen mértékben fogják megingatni az MVM szerepét. A piacnyitás adta lehetőséggel élve néhány fogyasztó ki fog lépni az MVM üzemeltette közszolgáltatási piacról, és ezeket a kapacitásokat a független rendszerirányító, a MAVIR Rt. aukcióra bocsátja. Ha az árverésre valamilyen okból nem kerülhet sor, akkor az importmegrendeléseket érkezési sorrendben kell kielégíteni, hogy biztosítva legyen a piaci tranzakciók átláthatósága.

33. A hálózat fejlesztése a független rendszerirányító feladata lesz. A hálózati engedéllyel rendelkezők javaslatokat tehetnek a vezetékek nyomvonalával kapcsolatban, de a végső döntést a MAVIR hozza majd meg. Ha a hálózati engedélyes a rendszerirányító kérése ellenére sem valósítja meg a kért fejlesztést, akkor a rendszerirányító tendert írhat ki a kívánt vezeték építésére. A piac bármely szereplője létrehozhat új hálózati elemeket, de minden változtatáshoz meg kell szerezni a MEH jóváhagyását, csakúgy mint a rendszerirányító és az érintett terület hálózati engedélyesének beleegyezését. A megváltozó piaci feltételek arra indíthatják a vállalatokat, hogy aktívabban vegyenek részt a hálózatfejlesztésben.

Piaci szabályok

34. A törvény engedélyezi, hogy a piaci szereplők villamosenergia-tőzsdét hozzanak létre, de valószínűbb, hogy a piacnyitás kezdeti szakaszában inkább a kétoldalú szerződéskötés lesz jellemző. Ezek a szerződések fogják meghatározni a piac aktuális (spot) árait.

35. A szabályozás nem kötelezte áramtőzsde létrehozására a piaci szereplőket. Emiatt a szervezett piac létrejötte a szabad kapacitások mértékétől valamint a piaci szereplők számától és akaratától függ. Ha a szabad kapacitások nagysága és a piaci szereplők száma elég nagy lesz, lehetségessé, sőt megkerülhetetlenné válhat számukra egy likvid piac létrehozása.

36. A szabályozási folyamat során úgy tűnt, hogy van valamelyes érdeklődés a villamosenergia-tőzsde létrehozásával kapcsolatban. A Budapesti Értéktőzsde és a regionális áramszolgáltatók közös szervezetet hoztak létre, hogy tisztázzák az áramtőzsde működésének részleteit. Ez a lelkesedés azonban kihunytt, amint világossá vált, hogy a nemzetközi tapasztalatok szerint csupán csekély mennyiségű energia kerül értékesítésre az ilyen azonnali (spot) piacokon.

Kétoldalú, hosszú távú és forward szerződések

37. A piacnyitás kezdetén a hosszú távú szerződések piaci szerepe nem szűnik meg. Némi versenypolitikai aggodalom ezért felmerül az állami szolgáltató kezében lévő hosszú távú szerződésekkel kapcsolatban, amelyek esetleg negatívan befolyásolhatják a versenypiac által gyakorolt versenynyomást. Az MVM (a tervek szerint) ezért szerződéseit fokozatosan leépíti. Minden alkalommal, amikor egy feljogosított fogyasztó a versenypiacot választja a közüzemi szolgáltató által kínált szerződés helyett, a közüzemi szolgáltatónál így felszabaduló kapacitás árverésre bocsátható a piac többi része számára. Az ilyen aukciókon az átváltási (stranded, múltbeli, elsüllyedt) költségek részleges fedezésére van lehetőség. A felügyeleti szerv célja a hosszú távú szerződések szerepének csökkentése, de az ebből származó aggodalmak nem szűnnek meg, hiszen ezek a szerződések így is lehetővé tehetik, hogy az MVM kihasználja esetleges piaci hatalmát.

38. Feltételezhetően 2004-ig mind az MVM mind a hazai erőművek érdekeltté válnak abban, hogy a megkötött hosszú távú szerződéseket újratárgyalják. Fontos ezzel kapcsolatban megjegyezni, hogy a kormányzati politika a nyilvánosságot kívánó kétoldali megállapodásokkal szemben az árverési technikát részesíti előnyben.

39. Az új piaci szabályozás nem tiltja a hosszú távú szerződéseket, ilyeneket továbbra is lehet kötni. A közüzemi piacon bentmaradók értelemszerűen hosszú távú szerződésekkel rendelkeznek, és nem egyértelmű, hogy milyen stratégiát választanak a versenyző vállalatok a hosszú távú, forward, avagy teljesen más típusú szerződésekkel szemben.

40. Úgy tűnik, a jelenlegi egyvásárlós modell regionális áramszolgáltatói is szeretnék majd hosszú távú szerződéseket kötni nagyobb vállalati ügyfelekkel. Ezek a szerződések alááshatják a piaci rendszer normális működését, ha az áramszolgáltatók pozitív diszkriminációt alkalmaznak vállalati ügyfelek hálózati kiszolgálása során. Alapvető, hogy a közüzemi áramszolgáltatók ne legyenek érdekeltek abban, hogy a feljogosított fogyasztókat a közüzemi szektorhoz kössék.

Ár- és minőség-ellenőrzés

41. A piacnyitás fokozatossága miatt eleinte csupán az összáramfogyasztás 32-35%-át elfogyasztó nagyfelhasználóknak lesz lehetőségük arra, hogy megválasszák villamosenergia szolgáltatójukat. A fokozatos piacnyitás célja a költségek enyhítése és azok hosszabb időszakra történő szétterítése. Ebben az átmeneti időszakban két nagykereskedelmi mechanizmus fog működni: (1) a piaci erők által meghatározott versenypiaci nagykereskedelmi, és (2) a szabályozott közüzemi nagykereskedelmi rendszer. A közüzemi szektor kormányrendeletben rögzített árait a legkisebb költség elve alapján határozzák meg.

42. A közüzemi áramszolgáltatásban (elosztásban és kiskereskedelemben) ársapkákra épül majd a szabályozás, de jelenleg még nincsenek meghatározva a liberalizált piaci időszakra érvényes árak. Emiatt folyik a találgatás a később publikálandó árrendeletek vállalati stratégiákra gyakorolt hatásáról. Ha megjelennek, az árrendeleteknek átlátható árszabályozást kell biztosítaniuk, és nem segíthetik elő a keresztfinanszírozás egyes módszereit.

43. A válsághelyzeten kívül nincs különösebb előírás arra, hogy mikor vonhatnak ki a vállalatok kapacitásokat a piacról. Ha az erőmű a korábban hozzáférhetőnek jelentett villamosenergia-outputot nem tudja biztosítani, a MEH vagy a bíróság kivizsgálhatja az ügyet. Ezen kívül a MEH-nek megvannak a jogosítványai az áramkimaradások és az erőművi kapacitások hozzáféréseinek kivizsgálására, különös tekintettel arra az esetre, amikor a termelők (egy része) emeli árait egy bizonyos piaci szegmensen.

Belépés

44. A belépést elősegítő különleges előírások a kormányzat jelenlegi gazdaságpolitikájának is részét képezik. Az utóbbi években a kormányzat a kisebb kogenerációkat külön is támogatta. Számottevő szereplő azonban nem lépett be az erőművi piacra. Beruházások indultak ugyanakkor a jelenlegi erőművek kibővítésére – és ha ezek volumene nem is volt jelentős, az országos rendszer jelentős kapacitásfelesleggel rendelkezik ahhoz, hogy kiszolgálja a fogyasztói igényeket. Az (esetleges) új piacralépések nem fogják számottevően befolyásolni – és így nem fogják ellensúlyozni a jelenlegi piaci hatalmat.

45. Arra lehetett számítani, hogy a liberalizációs folyamat nemzetközi háttére jelentős, és a megfelelő szabad kapacitások megléte valamint az új rendszerirányító sikeres integrálása a villamosenergia-rendszerbe képesek lesznek ellensúlyozni a negatív piaci ösztönzőket és folyamatokat, a multinacionális vállalatok áramelosztást is integráló kooperatív stratégiáját.

A versenytörvény alkalmazásának gyakorlata

46. A jelen tanulmányban megemlített valamennyi összefonódás engedélyezésére az utóbbi 4 évben került sor. Ezek közül a legfontosabbak az erőművásárlásokkal kapcsolatosak. A privatizációs folyamat lezárultával a befektetők egy része portfóliójának újrendezése során úgy döntött, hogy felszámolja magyarországi befektetéseit. Az NRG Energy ennek a folyamatnak a jegyében vehette meg a Powergentől annak a Csepeli Erőműben birtokolt részesedését. A versenyhivatal versenyfelügyeleti eljárás keretében vizsgálta, hogy az NRG Energy-nek volt-e valamilyen kapcsolata már korábban Magyarországon működő vállalatokkal. A vizsgálat megkülönböztetett figyelemmel terjedt ki az NRG Energy és az AES, egy másik, az ország keleti részein erőművekkel rendelkező, amerikai cég közötti esetleges kapcsolatra. Az összefonódást engedélyezték, mivel megalapozott versenypolitikai aggály nem merült fel.

47. Hasonló volt a Budapesti Erőmű esete, ahol is a japán- finn tulajdonos konzorcium döntött részesedése eladásáról. A vásárló, az Electricité de France ekkor már két áramszolgáltató (ÉDÁSZ, ÉMÁSZ) tulajdonosa volt, de a szóban forgó erőmű egy másik, a német RWE tulajdonában lévő áramszolgáltatási területet szolgált ki.

48. Az áramszolgáltatási szektorban hasonló tulajdonosváltások zajlottak le. Az ország keleti felében a német E.on egy olasz befektetőtől megvásárolta a TITÁSZ-t. A szóban forgó területen nagyon kevés az ipari fogyasztó, ugyanakkor nagyon sok apró települést kell ellátni, ezek a piaci jellemzők viszont nem váltották be az olasz befektető hozzá fűzött jövedelmezőségi elvárásait. Az E.on-nak az ország nyugati felén is voltak áramszolgáltatási érdekeltségei, de mivel a szabályozási háttér az akkori feltételezések szerint nem sok mozgásteret hagyott a csoportnak, az összefonódást engedélyezték.

49. Jelenleg a GVH egy újabb összefonódási, egy áramszolgáltató feletti irányítás megszerzésére irányuló kérelmet vizsgál. A befektető már most jelentős részesedéssel rendelkezik különböző áramszolgáltatókban, és az összefonódás révén áramszolgáltatói/közüzemi szolgáltatói piaci részesedése megközelíti az 50%-ot.⁴ A villamosenergia törvény csupán a számviteli és jogi leválasztást írta elő a liberalizált piacon. Ezúttal a GVH-nak azt kell meghatároznia, hogy milyen hatással járna egy erős közüzemi áramszolgáltatói vállalat léte a piacnyitás után, és hogy milyen tűzfalakat, vállalaton belüli leválasztásokat indokolt megkövetelni a (a hálózati infrastruktúrát

⁴ Lásd a kettes számú lábjegyzetet.

birtokló) közüzemi áramszolgáltató és az ugyanazon cégcsoporton belül esetlegesen működő versenyző nagykereskedelmi vállalat között.

50. A versenyhivatal még nem indított vizsgálatot a szektorban összejátszás gyanújával.

51. Az összejátszásos ügyektől eltérően a hivatal kivizsgált néhány erőfölénnyel való visszaéléses ügyet, de ezek közül egy sem tart különösebb érdeklődésre számot – két kivétellel. Ebben a két esetben a GVH nagyon szigorúan ítélte meg az erőfölénnyel való visszaélést. Két, az ország délkeleti és keleti részén működő integrált, a francia EDF és a német E.on tulajdonában lévő áramszolgáltatót vontak eljárás alá, mivel megpróbálták korlátozni a 2003. januárjától megnyíló közvilágítási piacra való belépést.

52. Eljárása során a versenyhivatal bebizonyította, hogy az eljárás alá vontak nagyon megnehezítették új szolgáltatók belépését a közvilágítási infrastruktúra korszerűsítésének piacára. Azokat a vállalatokat, melyek a kisebb településeken régi utcai lámpatestek lecserélésére és a közvilágítás modernizációjára vállalkoztak, hátráltatta az áramszolgáltató, amennyiben visszatartott olyan csak nála hozzáférhető információkat, melyek szükségesek voltak ahhoz, hogy az alternatív szolgáltató modernizációs tervét engedélyezzék. Néhány esetben az alternatív szolgáltatót kötelezték a potenciális beruházás szempontjából érdektelen régi lámpák megvételére.

53. Marasztalás született ezen eljárásokban a tekintetben is, hogy a szóban forgó áramszolgáltatók hosszú távú közvilágítási szerződéseket kötöttek néhány – a közvilágítást törvény erejénél fogva biztosítani kénytelen – helyi önkormányzattal. Ezek a szerződések komoly jogvesztő kikötéseket tartalmaztak arra az esetre, ha az önkormányzat más szolgáltatót választana (a piacnyitás következtében megnyíló lehetőségek miatt). A versenyhivatal figyelembe vette, hogy ezzel a visszaéléssel épphogy a piacnyitás előtt nehezítették meg a villamosenergia-piac egy versenyző szegmensére a belépést, és ezért súlyos büntetés kivetését javasolta mindkét áramszolgáltató esetében.

Források

Kiadványok

MAGYAR ENERGIA HIVATAL : *Éves jelentés 2000*

MAGYAR ENERGIA HIVATAL: *Éves jelentés 2001*

MVM [2001]: *MVM Közleményei*, 2001. júl.

NEWBERRY, David [2002,a]: Problems of liberalising the electricity industry. in: *European Economic Review*, No. 46

NEWBERRY, David [2002, b]: *Liberalising Electricity Markets*,
<http://www.econ.cam.ac.uk/dae/people/newberry>

WATTS, Price C. [2001]: Heresy? The case against deregulation of electricity generation. in: *The Electricity Journal*, May, pp 19-24

Jogszabályok

Directive 96/92/EC of the European Parliament and of the Council of 19 December 1996 concerning common rules for the internal market in electricity, in: OJ L 27, 30.01.1997, p.20

2001. évi törvény a villamosenergiáról, CX/2001.

Villamosenergia-rendeletek:

180/2002 (VIII.23) Kormányrendelet a villamosenergiáról szóló 2001. évi CX. tv. egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról

181/2002 (VIII.23) Kormányrendelet a villamosenergia-fogyasztók feljogosításáról

182/2002 (VIII.23) Kormányrendelet a villamos energia határon keresztüli szállításának szabályozásáról

183/2002 (VIII.23) Kormányrendelet az átállási költségek meghatározásának és kezelésének részletes szabályairól

Versenytanács határozatai, www.gvh.hu